

מדריך לכתיבת עבודות בחוג להיסטוריה של עם ישראל

מבוא: למה בכלל צריך כללים אחידים?

כתיבת עבודה היא תרגיל בעריכת מחקר: איסוף חומר, מיון, ניתוח, פירוש, השוואה עם מקורות נוספים, הסקת מסקנות, הצגה בהירה לקורא, והצלחה לשכנע בצדקתכם. היא משקפת יכולת קריאה ביקורתית של מקורות ומחקרים. לאחר הצגת הבעיה המחקרית יש להביא חומר מתאים, ראשוני ומשני (וכאן נבדקת יכולתכם לבחור בין עיקר וטפל), כדי להציע פתרון לבעיה ואישוש למסקנות. יכולתכם לאסוף מידע, ולהציגו בצורה הגיונית ומשכנעת תשרת אתכם בכל תחום בחיים. נמקו את טענותיכם, מעטו בהכללות, והתייחסו לדברים קונקרטיים. ראוי להטיל ספק, שכן איננו עוסקים במדע מדויק.

שיטת הציטוט הנהוגה באקדמיה, עליה יפורט בהמשך, נועדה ליצור "שפה משותפת". הדיוק הוא חלק ממיומנותיו של החוקר, ומי שאינו מצטט נכון – מי יסמוך עליו שהוא מדייק בהצגת מידע ובניתוח? הדיוק מבדיל בין מחקר אקדמי המסתמך על הוכחות ובין מאמר דעה בעיתון בו הכותב מביא את הגיגי ליבו בלי להוכיח את דבריו.

א. צורה חיצונית

עבודות יוגשו מודפסות (צד אחד) בגופן בגודל 12 ורווח כפול, עם שוליים סטנדרטיים (2.54 ס"מ מכל צד), כדי שבודק העבודה יוכל להעיר הערות. לעבודה סמינריונית או רפרט צרפו שער ובו שמכם ומספר ת"ז, שם הקורס, שמו של המרצה וכותרת העבודה. אין צורך בעמוד שער בתרגילים.

ב. מבנה וניסוח

1. כתיבת עבודות נועדה להרגילכם לארגן את מחשבותיכם ולנסח אותן בצורה בהירה ומובנת לקורא, מבלי לגלוש לעניינים צדדיים ומבלי לחזור על עצמכם. יש לכך כמה היבטים עיקריים: הגדרה ותיחום ברורים של נושא העבודה, כותרת, הכנת ראשי פרקים, כתיבת פיסקאות ומשפטים מובנים, ופתיחה וסיכום תמציתיים.

2. בטרם תכתבו את העבודה הגדירו את נושא המחקר. ניתן לנסחו כשאלה. על הנושא להיות תמציתי וברור גם למי שאינו מכיר את התחום. במחקר היסטורי הנושא חייב להיות תחום במקום ובזמן – היכן מתמקדת עבודתכם, באיזה טווח שנים ובמי תעסקו (אישיות, ארגון, קבוצה חברתית). אל תתפרשו יותר מדי. צמצום יסייע לכם להגדיר מחקר שתוכלו לעמוד בו.

לפני הירידה לפרטים בגוף העבודה. אל תאריכו בהקדמות, גשו ישר לעניין. מומלץ לכתוב את המבוא בסוף, לאחר שהעבודה קיבלה את צורתה הסופית.

8.2. **גוף העבודה:** יכלול את הפרקים ופרקי המשנה שהכנתם. ניתן לפתוח ברקע היסטורי כללי (אירועים חשובים, נתונים דמוגרפים, תנאי סביבה וכדומה), או להסביר את גישתכם המחקרית במידה ויש בכך צורך (סוג החומר, שיטת האיסוף והעיבוד). בגוף העבודה יופיעו המידע שאספתם ממחקרים ומקורות, והניתוח שלכם לדברים. חשוב להבחין בין טענות של החוקרים והמקורות אותם אתם מצטטים, ובין הדיון שלכם. כשאתם מביאים דברי אחרים השתמשו בביטויים מתאימים (בנוסף להפניות בהערות שוליים) כגון: הכותב טוען, לטענת המחבר, המחבר כותב, מסביר, מפרט, מבאר, מנמק וכו'. כשאתם מביאים את דעתכם ציינו: להערכתי, לדעתי, לטענתי, למיטב הבנתי, לפי השערתי, אני סבורה כי וכו'.

8.3. **סיכום:** הציגו בתמציתיות את הנושאים המרכזיים בהם דנתם לאורך העבודה. נסחו את הדברים במבט כללי. אם התמקדתם בדיוני החוקרים הציגו בקצרה את עמדותיהם ואת הסיבות למחלוקת במחקר. אם ניתחתם מקור שטרם עסקו בו, או הצגתם טענה חדשה לגבי מקור שנחקר, הציגו את עיקר חידושכם. כל זאת במילים שלכם, וללא ציטוטים. התייחסו רק לדברים בהם עסקתם בגוף העבודה.

8.4. **נספחים:** אם יש, הם ירוכזו לאחר הסיכום. נספחים יכולים לכלול טבלאות נתונים, תרשימים, מכתבים, ציטוטי מקורות ארכיוניים או כתבי יד, מפות, וכדומה.

8.5. **ביבליוגרפיה:** מטרתה לאפשר איתור של המקורות בהם השתמשתם. הבנת תפקידה תסייע לכם בקריאת ספרות מחקרית, בכך שתשימו לב על מה המחקר נסמך. בביבליוגרפיה תופיע רשימת המקורות בהם השתמשתם, כולל אלה שנזכרו במישרין, ואלה שקראתם הקשורים לנושא. רשמו רק פריטים שעיינתם בהם. הרשימה תחולק למקורות ראשוניים ולספרות משנית (ספרי מחקר ומאמרים). הרשימה תסודר על פי האלף-בית של שמות המחברים (שם פרטי קודם), תחילה בעברית ולאחר מכן בשפות אחרות (הנחיות בהמשך). אם השתמשתם בחומר ארכיוני, בכתבי יד או בעיתונות, הקצו למקורות אלה סעיף נפרד.

הערה: הימנעו מהשימוש הרווח, אך מוטעה, "רשימה ביבליוגרפית". פירוש המילה ביבליוגרפיה הוא רשימת ספרים, ולכן או "רשימת ספרים" או ביבליוגרפיה.

ג. הערות שוליים

1. מטרתן להפנות למקורות ולמחקרים עליהם נסמכתם, או בהם דנתם, וכן למקורות ומחקרים נוספים באותו עניין. יש לכתוב את ההערות על פי כללי הציטוט ולהקפיד על דיוק.

2. ניתן להשתמש בהערות גם לעריכת דיון מפורט שאין לו מקום בגוף העבודה, או להתייחסות לעניין צדדי, אך בעל חשיבות בעיניכם.

3. הערות השוליים מצויינות באמצעות ספרה קטנה מעל השורה בסוף המשפט, לאחר הנקודה. המספור יהיה שוטף מ-1 ואילך (לא כוכביות ואותיות). ההערות יופיעו בתחתית העמוד בגופן 10 (ראו דוגמה).¹

ד. העתקה וציטוט

1. הביאו דברים בשם אומרם. אין להעתיק משום מקור בלי לציין זאת באמצעות מרכאות והפניה למקור. העתקה ללא הפניה למקור מכונה פלגיאט (גניבה ספרותית), והיא עברה אחת ומקצועית חמורה. עבודה שתכלול העתקות ללא הפניות תיפסל.

2. גם כאשר אינכם מצטטים במישרין אלא עושים פרפרזה, במילים שלכם, של מקור או מחקר, יש לציין את המקור שעליו אתם נסמכים.

3. ציטוטים מדוייקים של מקורות ומחקרים יובאו בין מרכאות. ציטוט בן חמש שורות ויותר יופיע בהזחה (כלומר, כניסה מוגדלת, 'דחיפת' הטקסט שמאלה מן השוליים הימניים), וללא במרכאות.

4. אם הדגשתם מילה או משפט בקטע מצוטט ציינו זאת בסוף הציטוט בסוגריים מרובעים [ההדגשה שלי], או בהערת השוליים. אם השמתם מהציטוט חלקים, יש לציין זאת באמצעות שלוש נקודות בסוגריים מרובעים [...], כדי להבדיל משלוש נקודות המופיעות במקור.

ה. כללי ציטוט בהערות שוליים, ביבליוגרפיה וקיצורים

ישנן שיטות ציטוט שונות בהן מקובל להשתמש במדעי הרוח וזכותכם לעשות שימוש בכל אחת מהן, ובלבד שתשמרו על עקביות. ההנחיות המובאות להלן מבוססות על השיטה הידועה שבהן, CMS (Chicago Manual of Style). במדעי הרוח קיימות שיטות נוספות כגון MLA (Modern Language Association of America) המקובלת בחקר הספרות, ובמדעי החברה קיימות שיטות נוספות (כמו APA). פירוט מלא ודוגמאות של CMS ניתן למצוא בלינקים:

<http://www.lib.sfu.ca/help/writing/chicago-turabian> (פירוט)

---

¹ דוגמה להערת שוליים.

ישנן שתי גישות עיקריות לציטוט בהערות שוליים ועריכת הרשימה בסוף העבודה: שיטת ההפניה המלאה ושיטת הקיצורים העבריים.

1. **שיטת הקיצורים** – לכל מקור מצוטט, עברי או לועזי, יוגדר קיצור משם המשפחה של הכותב וביטוי קצר משם המקור. בהערות השוליים יובא הקיצור ומספר העמוד, למשל: לבונטין, **לארץ אבותינו**, עמ' 55. בסוף העבודה תופיע בביבליוגרפיה רשימת הקיצורים בסדר אלפביתי, ולכל קיצור תצויין ההפניה המלאה. למשל: לבונטין, **לארץ אבותינו** = זלמן דוד לבונטין, **לארץ אבותינו**: דברי ימי המסע והעבודה בשנות תרמ"ב-תרמ"ג, ורשה, תרמ"ה. גם למקורות באנגלית ושפות נוספות יוגדרו קיצורים עבריים נוחים, שיופיעו באותה רשימה לפי הקיצור העברי.

2. **שיטת ההפניה המלאה** – בשיטה זו תופיע בהערות השוליים הפניה מלאה למקור, על פי כללי הציטוט שיפורטו להלן. למקורות בהם נעשה שימוש יותר מפעם אחת ניתן להגדיר קיצור בסוף ההערה הראשונה בה הם מופיעים, ולאחר מכן להשתמש בקיצור. למשל, בהפניה הראשונה יופיע: אניטה שפירא, **ככל עם ועם: ישראל 1881-2000**, ירושלים, 2014 (להלן: שפירא, ככל עם ועם), עמ' 36-45. בהמשך יופיע הקיצור, עם ציון ההערה הראשונה בו הוא נזכר, כך: שפירא, **ככל עם ועם** (לעיל, הערה X), עמ' 50. הביבליוגרפיה תכלול את השמות המלאים ללא הקיצורים.

להלן הנחיות עיקריות לציטוט בעברית, אנגלית או כל שפה אחרת. הפניה מלאה למידע, למקור הטענה או לציטוט ישיר תופיע בביבליוגרפיה או בהערות השוליים כך:

1. **ספרים** (מחקרים או מקורות ראשוניים): שם פרטי של המחבר, שם משפחה של המחבר, **שם הספר**, מקום, שנה, עמוד או עמודים מדויקים. לדוגמא:

זלמן דוד, לבונטין, **לארץ אבותינו: דברי ימי המסע והעבודה בשנות תרמ"ב-תרמ"ג**, ורשה, תרמ"ה, עמ' 55 – 59.

כותרת הספר ומקום ההדפסה יועתקו משער הספר. אם לספר כמה כרכים יש לציין את מספר הכרך, ואם הספר מתורגם יש לציין את שמו של המתרגם. בשמות ספרים או מאמרים באנגלית, מקובל לרשום את כל המילים (פרט למילות יחס) באות גדולה (capital letter).

2. **כתבי עת**: שם פרטי של המחבר, שם משפחה של המחבר, "שם המאמר", שם כתב העת, כרך, עמודים מדויקים. לדוגמא:

אייל נווה, "מיהו ישראלי: הרהורים על הזהות הישראלית במפנה המאה", **מקום למחשבה**, 4 (1999), עמ' 22 – 29.

כשמצטטים מקור ראשוני מהעיתונות היומית או התקופתית (להבדיל מכתבי עת מדעיים), יש לציין בנוסף את מספר הגיליון ואת התאריך (אין צורך בעמוד אלא אם מדובר בעיתון שמספר עמודיו עולה על 10).

3. **מאמר בקובץ (ספר) מאמרים**: שם פרטי של המחבר, שם משפחה של המחבר, "שם המאמר", בתוך: שם פרטי ושם משפחה של עורך הספר, (עורך), **שם הספר**, מקום, שנה, עמודים מדויקים. לדוגמא:

בנימין זאב קדר, "הכיבוש הערבי והארץ הנושבת: עדותה של האפוקליפסה מן המאה השביעית", בתוך: מיכאל טוך ודורון מנדלס, (עורכים), **הגבול הגרמני של אימפריה הרומית**, ירושלים, תשנ"ה, עמ' 9 – 21.

4. **תנ"ך, תלמוד, מדרש וספרות רבנית**: מקורות מסוג זה מקובל לציין בגוף העבודה בסוגריים, מיד לאחר הציטוט.

ציטוטים מן המקרא: שם הספר, הפרק, הפסוק (לדוגמה: שמות, ב 12);

משנה: שם המסכת, הפרק והמשנה (לדוגמה: ביכורים, ב, א);

תלמוד בבלי: שם המסכת, הדף והעמוד (לדוגמה: סוטה, ד ע"ב);

תלמוד ירושלמי: שם התלמוד, המסכת, הפרק וההלכה, הדף והעמודה (לדוגמה: ירושלמי תענית, ב א, סה ע"ב).

מדרשים: שם המדרש, הפרק והסימן (לדוגמה: שמות רבה, ג, ט); מדרש שנדפס במהדורה מדעית יצוטט ממנה, למשל: בראשית רבה, נג, מהדורת תיאודור-אלבק, ירושלים תשכ"ה, עמ' 557.

ספרות הלכה: שם המחבר, הספר, הפרק, הסימן (לדוגמה: רמב"ם, משנה תורה, הל' עדות, א, ג).

ספרות השאלות ותשובות: שם המחבר, הספר, מקום ושנת ההדפסה, הסימן. במידה והספר ערוך על פי סדר השולחן ערוך יש לציין גם את החלק (לדוגמה: שלמה קלוגר, שו"ת האלף לך שלמה, בילגוריי תרצ"א, חלק אורח חיים, סימן קנא).

5. מראי מקומות חוזרים: כשמפנים למאמר או ספר שהופיע בהערה הקודמת משתמשים בקיצור 'שם' (בלועזית: *ibid.*, שהוא קיצור המילה הלטינית *ibidem* = באותו מקום). יש לרשום: שם, מספר עמוד. לדוגמא:

שם, עמ' 22.

אם ההפניה היא לעמודים זהים רושמים: שם, שם.

בלועזית:

Ibid., pp. 31.

Ibid., *ibid.*

6. ביבליוגרפיה: הפריטים בביבליוגרפיה יופיעו בהתאם לכללים שלעיל, מבלי לציין את מספרי העמודים בספרים, למעט מאמרים, עבורם יש לציין את מספרי העמוד של כל המאמר ולא רק של הקטע המצוטט.